

Historiska kvinnor, digitala kvinnor

ALE PÅLSSON*

Uppsala universitet

Den 17 maj 2024 anordnade föreningen Sveriges Kvinno- och Genushistoriker (SKOGH) tillsammans med Centrumbildning i digitala humaniora och samhällsvetenskap (CDHU) ett symposium vid Uppsala universitet med temat digital metodologi inom kvinno- och genushistoria. Symposiet var den sista aktiviteten i SKOGHs tid vid Uppsala universitet 2020–2024, varefter facklan nu har gått vidare till Göteborgs universitet. Ingen kan säkerligen undgå hur passande digitalitet var för denna tidsperiod, då Covid-19 pandemin tvingade fram en global gemensam fortbildning i virtuella mötetekniker och arbetsanpassningar. Under ett par år så blev vi alla, på ett sätt eller ett annat, digitala historiker. Trots det, eller kanske just därför, var det en lättnad att kunna träffas personligen vid Uppsala universitet för att kunna diskutera olika perspektiv på just digitalitet och digital metodologi.

Inspirationen för vårt symposium angående digital kvinnohistoria och metodologi kom från två håll. Det ena var den stora mängden av nuvarande projekt där digitala metoder möter historiska perspektiv. Flera större historiska digitaliseringsprojekt och projekt som förlitar sig på digitala tekniker har uppstått under den senaste tiden i Sverige där analysen av genusstrukturer var närvarande. Detta har skett antingen som en central del av projektets metodologiska format (Gender and Work, Bekönade Rum) eller som en del av digitaliseringsprocessen av tidigare icke undersökt material (Prize Papers, SweCarCol). I andra fall rör det sig snarare om mindre projekt, exempelvis Clelia LaMonicas undersökning av familjekontakter tvärs över Atlanten, där digitala tekniker kan underlätta historiska studier. Det finns även projekt av samtidshistorisk

* Fil. dr i historia.

karaktär där social media analyseras i ett genushistoriskt perspektiv, exempelvis Sigrid Schottenius Cullheds undersökning av hur TikTok och sociala medier användes för att utmana fransk våldtäktskultur i den kulturella eliten. Att jag här har fokuserat på just de projekt som var med på vårt symposium ska snarare indikera att listan annars vore alltför omfattande, och jag ser väldigt positivt på att SKOGH nu placeras nära Kvinnsam, vars digitala databas och digitalisering är på framkanten av kommande digital kvinno- och genushistoria.

Den andra inspirationskällan var den långa och komplexa relationen mellan digitalitet och genusperspektiv. Donna Haraways "A Cyborg Manifesto" från 1985 måste ses som en klar ursprungspunkt av hur teknologi ansågs kunna utmana tidigare förståelser av genus, genom att placera den existentiella utgångspunkten av kvinnan i ett teknologiskt ramverk av potential snarare än ett biologiskt ramverk av konditionering, för att förenkla Haraways resonemang.¹ Det ska inte ses som en slump att dagens konfliktyta kring könsroller och biologisk determinism syns tydligast just i den digitala arenan. Frisläppta från våra fysiska kroppar kan vi lättare diskutera exakt hur biologiskt bundna till dem vi egentligen är. Särskilt så möts vi i digitaliteten av mekaniska verktyg som inte har någon annan förståelse av klass, ras, kön eller kroppsfunction än det vi ger den. Redan 1993 skapade Peter Steiner, serietecknare för *New Yorker*, frasen: "On the Internet, nobody knows you're a dog."²

Så vad händer när vi använder oss av dessa teknologiska verktyg utan någon tidigare förståelse av kön eller genus för att undersöka tidigare samhällsstrukturer? Till stor del har det att göra med hur vi bemöter arkiven, vare sig det rör sig om kyrko- och domböcker från 1600-talet eller digitala dumpar från sociala medier idag. Möjligheten att kunna bryta loss arkivens delar från dess tidigare struktur och kunna placera dom sida vid sida i en mängd figurationer ger forskning om genusstrukturer ny potential. Där historier om kvinnor i alla olika samhällsskikten tidigare placerades djupt ner i arkivets marginaler kunde de nu lyftas fram och kontextualiseras i nya format. De följande tre texterna berättar om just de metodologiska utmaningarna och möjligheterna för tre olika

1. Donna Haraway, "A Cyborg Manifesto: Science, Technology and Socialist-Feminist in the Late Twentieth Century", *Manifestly Haraway* (Minneapolis 2016) s. 3–90.

2. Se exempelvis Viktor Arvidsson & Anna Foka (red.), "Digital gender: Toward a new generation of insights", *First Monday* 20, no. 4 (2015).

projekt, eller som Maria Ågren menar, program, med en stor omfattning i termer av både material och projektlängd. De är samtliga innovativa insatser för att komma åt dolda historier, vilket har krävt samarbete mellan erfarna historiker och kunniga datatekniker. De har samtliga mött arkivproblem på nyskapande sätt och kan informera kring digital metodologi även till de som inte har genusfrågor som huvudfokus.

Maria Ågren, professor i historia vid Uppsala universitet och programansvarig för "Gender and Work", skriver om hur denna satsning har bidragit till en ny förståelse för tidigmoderna arbetsstrukturer. Inspirerade av antropologiska tekniker har de arbetat runt problemet att kvinnors arbete underrapporteras i arkivkällor, genom att fokusera på verbfraser i rättsmaterial istället för officiell statistik.

Margaret Hunt, professor i historia vid Uppsala universitet, och Annika Raapke Öberg, historiker vid Uppsala universitet, har lyft fram potentialen i prispapper som arkiv, där dokument från kapade skepp visar på dolda röster från den maritima världen. Kvinnors brev tvärs över Atlanten, som annars inte hade arkiverats – många av dem från afrokaribiska kvinnor – kan bidra till en större förståelse av kvinnohistoria från flera vinklar.

Rebecca Lennartson, docent i etnologi och forskningschef vid Stadsmuseet i Stockholm, visar på hur digitala verktyg har använts för att undersöka kvinnor i Stockholms historia. Detta har skett dels genom utforskning av rums roller i stadsmiljöer som annars hade varit ignorerade, som bordeller, köksgångar och skyltfönster, dels genom ansiktsigenkänningsteknik av fotografier från sedlighetspolisen.

En av de stora skiljelinjerna i våra diskussioner i symposiet var just den metodologiska frågan, vilket är återkommande i texterna. Är digitala metoder mest passande genom ett problemdrivet tillvägagångssätt, där man klart konstruerar en frågeställning och använder det digitala arkivets potential för att systematiskt hitta svaret? Ågren är en klar förespråkare för att först tänka ut vilken fråga som bör ställas och att välja materialet med högst potential. Materialet kan senare återanvändas i andra syften, men bör i sin första digitalisering bemötas utifrån ett klart syfte.

Eller är ett datadrivet tillvägagångssätt, där man använder sig av enkelheten att hitta och utforska digitala arkiv för att utifrån tidigare okända upptäckter formulera nya forskningsfrågor och skapa ny kunskap? Hunt

och Raapke Öberg demonstrerar klart att alltmer kaotiska arkiv, där dokument snarare "stoppades undan" än arkiverades och indexerades, gör sig illa till att bemötas med en redan etablerad metodologi. Där blir den problemdrivna forskningen först tillgänglig efter att materialet har indexerats, men den datadrivna digitaliseringen ger dock potential för att undvika arkivets strikta uppdelning mellan vilka dokument som var värda och inte värda att sparas.

Lennartsson väcker dock även en fråga som är mer anknuten till Haraways tidigare perspektiv på teknologi, nämligen hur vi kan, eller bör, använda AI i vår forskning. Hon visar klart hur metodologisk innovation (och improvisation) är nödvändigt för att bemöta motstridiga källmaterial, vare sig det rör sig om stadsrum eller fotografier där marginalitet är en återkommande aspekt. Fallet kring Johanna Sofia Dahlberg, där AI har kunnat identifiera att två fotografier från sedlighetspolisens album var samma person, till mycket högre grad än det mänskliga ögat, är talande om hur digitala teknologier kan utföra historiskt arbete som annars vore nästintill omöjligt. Lennartsson poängterar att man då genom digitala tekniker förbättrar den panoptikonska blicken som var syftet med sedlighetspolisens album. Använder man den då till forntida sexarbetares rättvisa eller för att effektivisera deras övervakning? Eller ska man kanske acceptera och använda potentialen med AI-teknologi, HTR och digitala tekniker, istället för att förlita sig på en naturlig blick?

En sak är i alla fall säker. Utifrån vad som vi såg presenterat i Uppsala, så ser jag en enorm potential för digital kvinnohistoria, och ser fram emot vilka nya upptäckter och resultat som digitalitet kan åstadkomma.